

Sive ea purpureos tellus quæ tendit ad ortus,
 Quæque sub occiduo sole relicta jacet,
 Quæcumque aut gelidas terræ flectuntur ad Arctos,
 Quæve sub australi noscitur esse polo.
 Aut ea quæ extremos nutrit populo: a Britannos
 Insula, quæ Oceano cingitur ampla mari,
 Quam longe Europæ tenduntur denique fines,
 Exquirunt fratres omnia regna tuos.
 Omnia non possunt nunc carmina nostra notare:
 Hæc pauca ex multis disseruisse sat est.
 Nam gravis hæc nostras superat provincia vires,
 Vena cui fluitat suavior, ille canat,

A Hæc mihi sufficiat raptim tetigisse canendo;
 Non facit ad tantum nostra camœna virum.

AD CLARÆ-VALLENSIS.

Post præcepta Patris, præsens dum vita superstes,
 Pergite; nam tacito jam fugit illa pede.
 Nec vos poeniteat mundi sprevisse ruentis
1306 Tractandas parvo tempore delicias.
 Tristia quæ modo sunt quæcunque, et amara videntur,
 Gaudia post mortem non peritura parant.
 Post lacrymas, gemitus, longa et suspiria vallis,
 In montem excelsum vos trahet ipse Deus.

CARMEN ENCOMIASTICUM

in vitam et obitum B. Bernardi Claræ-Vallensis cœnobii primi abbatis.

AUCTORE BAPTISTA MANTUANO.

(Ex VIII Pastorum.)

Bernardi lux festa venit celeberrima Belgis.
 Belga fuit, sex germanos, unamque sororem
 Traxit ad obsequium Christi. Deus omnibus unum
 Inspiravit opus, vitæ genus omnibus unum,
 Mater adhuc prægnans vidit per somnia, crebris
 Se gestare utero catulum latratibus acrem.
 Sic Deus ostendit, venturi qualia partus
 Ora et corda forent contra genus omne malorum.
 Ipse pudicitiam coluit, muliebria passus
 Bella tamen juvenis, roseo quia candidus ore,
 Corda paroxysmiis gravibus torquebat, et igne
 Quo Venus accendit teneras incesta medullas,
 Cum peteret Celtas, et nox jam pallida cœlum
 Clauderet, hospitium subit: temeraria noctu
 Hospita sopito juveni petulanter adhæsit,
 Admovitque latus lateri. Scelus ille repente
 Horruit, et magno sociis clamore vocatis
 Nequitiam facto vicit terrore furentem.
 Ingens forma malum, quo nulla nocentior herba
 Per juga Thessaliæ legitur, per Phasidis arva.
 Tradidit ingenium sacris sermonibus, omne
 Quod docuit Christus, quod prædixere prophetæ,
 Quod didicit Moyses Panchæo in vertice, secum
 Assiduo meditans, sine præceptoribus ullis
 Sciit, ei idcirco silvas habuisse magistra.

B Se dicebat; inops vixit: sed munda volebat
 Vestimenta, situm damnans, sordemque perosus.
 Id curæ quod vulgus habet pro corpore, solam
 Transtulit ad mentem, vitiorum acerrimus hostis.
 Si populis certamen erat, discordia regnis,
 Bernardus pacator erat, legatus ad urbes
 Ibat, et ad reges odium fracturus et iram,
 Munere fungentem tali videre Alemanni.
 Videre Insubres quodam, videre Aquitani.
 Si quando in dubiis nutabant pectora rebus,
 Ipse erat interpretes ducens mortalia corda
 De tenebris ad lumen, uti solet ignea lampas
 Longinqua de turre micans adducere noctu
 Turbine jactatos secunda ad littora nautas.

C Prodigis, quot vix numero comprehendere fas est,
 Claruit, occultas hominum cognoscere curas,
 Pellere avernales genios, curare jacentes
 In languore potens: ideoque impleverat orbem
 Fama Viri, nomenque volans peregrina per ora,
 Sex decies fundasse decem Cistercia tecta,
 Dicitur: unius valuit prudentia tantum.
 Sacra igitur meritis hujus vigesima tanti
 Est aurora patris, qua sese in summa recepit
 Limina supremi quod continet omnia cœli.

S. BERNARDI EPITAPHIUM,

Auctore Adamo de Sancto-Victore.

Claræ sunt Valles sed claris Vallibus Abbas
 Clarior his clarum nomen in orbe dedit,
 Clarus avis, clarus meritis, et clarus honore,
 Claruit eloquio, religione magis.
 Mors est clara, cinis clarus, clarumque sepulcrum:
 Clarior exsultat spiritus ante Deum.

Martyrio Magni celebrato, magnus ad ipsum
 Colligitur Martyr; par sine morte pari.

In manuscripto codice Aquicinctensi legitur carmen sic inscriptum: « Venerabili abbati Claræ-Vallensi Bernardo, Anselmus, in laudem Claræ-Vallensis, sub hoc initio:

Vallis deveixa, quam mons deveixus opacat.

DESCRIPTIO

POSITIONIS SEU SITUATIONIS MONASTERII CLARÆ-VALLENSIS.

Si situm Claræ-Vallis nosse desideras, hæc tibi scripta sint pro speculo. Duo montes non longe ab abbacia habent initium, qui primo angustæ vallis interjectione distincti, quo magis ad abbaciam appropiant, majore hiatu fauces dilatant: quorum alter alterum abbaciæ latus dimidium, alter totum occupat. Alter fecundus **1307** vinearum, alter frugum fertilis, jucundum visui, et usui commodum ministerium præbet: dum per deveixa latera in altero crescit quod comedatur; quod bibatur, in altero. In summis montium frequens monachis labor est, amœnus quidem et quiete jucundior, ramale vetus colligere, et colligare fasciculos ad comburendum. Squalentes extirpare dumos, et solis aptos ignibus aptare, erudere sentes, evellere, destruere, perdere (ut secundum Salomonem dicam) spuria vitulamina (*Sap. iv, 3*), quæ crescentium arborum vel ligant ramos, vel radices suffodiunt, ne impediantur rigida quercus sublimes salutare sidera vertice, tilia mollis brachia explicare, fissilis et flexilis fraxinus libere se in altum extendere, patulave fagus in latum expandere.

Porro abbaciæ pars posterior in latam desinit planitiem, cujus partem non modicam murus occupat, qui abbaciam diffuso cingit ambitu. Intra hujus septa multæ et variæ arbores variis fecundæ fructibus instar nemoris pomarium faciunt: quod infirmorum cellæ contiguum, infirmitates fratrum non mediocri levat solatio, dum spatiosum spatiantibus præbet deambulatorium, æstuantibus quoque suave reclinatorium. Sedet ægrotus cespitem in viridi, et cum inclementia canicularis immiti sidere terras excoquit, et siccæ flumina, ipse in securitatem et absconsionem et umbraculum diei ab æstu, fronde sub arborea ferventia temperat astra: et ad doloris sui solatium, naribus suis graminæ redolent species. Pascit oculos herbarum et arborum amœna viriditas, et pendentes ante se, atque crescentes immensæ ejus deliciae, ut non immerito dicat: *Sub umbrâ arboris illius, quam desideraveram, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo* (*Cantic. ii, 3*). Aures suavi modulamine demulcet pictarum concentus avium: et ad unius morbi remedium, divina pietas multa procurat solatiâ, dum aer nitida ridet serenitate,

terra fecunditate spirat, et ipse oculis, auribus, naribus, colorum, canorum, odorum delicias haurit.

Ubi pomarium desinit, incipit hortus intercis distinctus areolis, vel potius divisus rivulis intercurrentibus. Nam licet aqua dormitans appareat, pigro tamen decurrit elapsu. Pulchrum et hic infirmis fratribus præbetur spectaculum, dum super viridem puri gurgitis marginem sedent, vitrea videre sub unda pisciculos ludere, et natatu obvio militarem repræsentare congressum. Aqua hæc piscibus alendis, et rigandis oleribus duplici ministerio servit: cui Alba, famosi nominis fluvius, indefesso meatu fomenta ministrat. Hic per multas abbaciæ officinas transitum faciens, ubique pro fideli obsequio post se benedictionem relinquit: qui ad hoc cum multo quidem labore conscendit, non integer, nec tamen otiose pertransit. Ipse quidem mediam vallem flexuosum intersecans, per alveum, quem non natura, sed fratrum industria fecit, dimidium sui mittit in abbaciam, quasi ad salutandum fratres, et se, quod totus non venerit, excusandum, quippe qui totius capax canale non invenit. Et si forte amnis ipse inundans impetuoso excursu proruit, objectu muri retroactus subitus quo eum necesse est fluere in se ipsum recurrit, et refluxum denuo defluus amplexatur. Intromissus vero quantum murus, portarii vice, permisit, primum in molendinum impetum facit, ubi multum sollicitus est, et turbatur erga plurima, tum molarum mole far comminuendo, tum farinam cribro subtili segregando a furfure.

Hic jam vicina domo caldariam implet, se igni coquendum committit, ut fratribus potum paret, si forte sterilis vindemia cultoris industriæ non bene responderit, et defectu sanguinis uvæ, de filia fuerit festuæ supplendus. Sed nec sic se absolvit. Eum enim ad se fullones invitant, qui sunt molendino confines, rationis jure exigentes, ut sicut in molendino sollicitus est, quo fratres vescantur, ita apud eos paret, quo et vestiantur. Ille autem non contradicit nec quidquam eorum negat quæ petuntur: sed graves illos, sive pistillos, sive malleos dicere mavis, vel certe pedes ligneos (nam hoc nomen saluoso fullonum negotio magis videtur congruere)

alternatim elevans atque deponens, gravi labore fullones absolvit : et si jocularè quidpiam licet interserere seriis, peccati eorum **1308** pœnas absolvit. Deus bone, quanta pauperibus tuis procuras solatia, ne abundantiore tristitia absorbeantur ! quanta pœnitentibus pœnæ alleviamenta dispensas, ne laboris violentia nonnunquam fortassis opprimantur ! Nam quot equorum dorsa frangeret, quot hominum fatigaret brachia labor, a quo nos sine labore amnis ille gratiosus absolvit, etiam cum sine ipso nec indumentum nobis pararetur, nec alimentum ? Ipse vero nobiscum participatur, nec aliud de labore suo, quo laborat sub sole, mercedis expectat, quam ut, cum omnia diligenter perfecit, liber permittetur abire. Tot ergo volubiles rotas rotatu rapido circumducens, sic spumeus exit, ut ipse quasi molli, et mollior fieri videatur.

Excipitur dehinc a domo coriaria, ubi conficiendis his quæ ad fratrum calcamenta sunt necessaria, operosam exhibet sedulitatem. Deinde minutatim se, et per membra multa distribuens, singulas officinas, officioso discursu perscrutatur, ubique diligenter inquirens quid quo ipsius ministerio opus habeat ; coquendis, cribrandis, vertendis, terendis, rigandis, lavandis, molendis, molliendis, suum sine contradictione præstans obsequium. Postremo, ne quid ei desit ad ullam gratiam, et ne ipsius quaquaversum imperfecta sint opera, asportans immunditias, omnia post se munda relinquit. Et jam peracto strenue propter quod venerat, rapida celeritate festinat ad fluvium, ut vice Claræ-Vallis agens ei gratias pro universis beneficiis suis, salutationi ejus resalutatione condigna respondeat ; statimque refundens ei aquas quas nobis transfuderat, sic de duobus efficit unum ut nullum appareat unionis vestigium ; et quem discessu suo tenuem et pigrum fecerat mistus ei morantem præcipitat.

Sed quia eum loco suo restituumus, redeamus ad rivulos, quos post nos reliquimus. qui derivati a fluvio, passivis per prata vagantur excursibus, ut inebrient terram et infundant eam, et germinare eam faciant : ne cum verna temperie terra prægnans in partum solvitur, renascentia gramina humoris inopia marcescant ; nec opus habeant mendicatis nubium guttulis irrigari, sufficienter cognati fluminis fota beneficio. Hi rivuli, vel potius sulci post peractum officium, fluvio qui eos emovuerat, absorbentur, et jam totus simul Alba collectus, prono decursu per devexa festinat. Sed quia jam eum longius conduximus, et ipse, secundum Salomonem, ad locum suum revertitur (*Eccle. 1, 7*), revertamur et nos unde digressi sumus, et diffusam prati planitiem succincto sermone transiliamus.

Multum habet locus ille amœnitatis, multum quod mentes fessas allevet, luctusque solvat anxios, multum quod quærentes Dominum ad devotionem accendat, et supernæ dulcedinis ad quam suspiramus admoveat, dum ridens terræ facies multiplici colore, vernanti pictura oculos pascit, et suaveolentem

naribus spirat odorem. Sed et dum video florem, dum sentio floris odorem, historias veterum memorant mihi prata dierum. Nam cum odoris delicias haurio, occurrit animo fragantiam vestimentorum patriarchæ Jacob, suaveolentiæ agri pleni fuisse assimilant. Dumque oculos colore reficio, hanc recordor speciem purpuræ Salomonis fuisse prælatam, qui in omni gloria sua liliorum agri decorem æquiparare non potuit, cum tamen nec ars ipsius sapientiæ, nec potentiæ deesset materia : et sic, dum foris fruor ministerio, non parum latenti delector mysterio. Hoc ergo pratum intercurrentis fluvii fovetur irriguo, et ad humorem ejus mittit radices suas : ideo non timebit cum venerit æstus. In longum autem tanto tractu distenditur, ut cum tonsum vellus gramineum sol in fenem torruerit, bis denis diebus conventum lassare sufficiat. Nec tamen solis monachis labor ille relinquitur : sed cum monachis tam Conversorum, donatorum, quam conductitorum innumerosa multitudo desectas colligit herbas, et tonsam raro pectine humum.

Hoc pratum inter se duæ grangiæ dividunt, quibus Alba ad dirimendam litem æquus arbiter et mentor accedit, qui suam cuique partem in funiculo distributionis assignans, se ipsum litem facit, quem altera ad invadendam **1309** alterius partem transire non audeat. Grangias has non Conversorum esse habitacula, sed claustra monachorum crederes, nisi vel juga boum, vel aratra, vel instrumenta alia rusticianis apta laboribus, habitatores suos præderent, et nisi quod in eis libri non explicantur. Nam quantum ad ædificia spectat, ea magno monachorum conventui diceret et situ convenire, et decere venustate, et capacitate sufficere.

In parte prati, quæ est muro contigua, de campo solido factus est lacus liquidus : ubi prius æstuans operarius, fenem falce secabat acuta, ibi frater aquarius sedens mobili per lubricam liquentis campi planitiem equo vectus ligneo, levem ramum pro calcariis habet, quo cursum urgeat, et pro freno quo flectat. Explicatur rete sub undis quo implicetur pisciculus, et parantur ei escæ quibus libenter vescitur, sed latet hamus in illis quo capitur incautus. Quo exemplo docemur spernere voluptates : quia nocet empta dolore voluptas ; cujus tristes esse exitus nemo nescire permittitur, nisi qui vel non peccavit, vel non bene de peccato pœnituit. Longe autem faciat Deus a nobis delectationem, secus cujus introitum mors posita est : quæ secundum sapientis descriptionem, « apum par volantium, ubi grata mella « fudit, fugit, et nimis tenaci ferit icta corda morsu » (*159*). » Laci ambitus per altum ripæ marginem cœnti vimineis ligatur radicibus, ne undæ alluenti cedat terra fatiscens. Præterfluenti rivo lacus hic pascitur, qui vix sexies senis pedibus sejunctus, per meatus exiles infundit ei aquas quibus alatur, et ipsas quoque eadem exilitate refundit. Unde et sic

(159) Boetius.

in eodem statu permanet, ut nec major sit influentibus, nec effluentibus minor : quia eadem mensurat et recipit, et rejicit eas.

Sed dum per plana cursu feror volatili, dum anhelus in arduis ilia duco, vel purpuream prati superficie manu ipsius Sapientiæ pictam, vel comata arboribus montium juga describo, arguit me ingrati tudinis fons ille dulcissimus sæpenumero mihi bibitus, et bene quidem meritis de me, sed a me male remuneratus. Objicit mihi cum exprobratione, quod sæpe extinguendæ siti meæ servierit, quod se meis non solum manibus, sed et pedibus lavandis humiliaverit, quod multa mihi impenderit humanitatis ac benignitatis officia : bono merito, mercedere mala me respondisse ; se in locorum catalogo locum ultimum, et pene nec ultimum fuisse sortitum, cui tamen pro sui reverentia primus deberetur. Et vere diffiteri nequeo sero me ipsius meminisse, quando ante ipsum alicujus memini. Verum ipse per decursus et discursus subterraneos tacite labens, ita ut

nec leni murmure transitus ejus valeat deprehendi, instar aquarum Siloe, quæ cum silentio vadunt, quasi prodi metueret, ubique caput suum cooperit, et sui declinat aspectus. Quidni crederem velle taceri, quem video non nisi sub tecto velle videri ? Hic ergo fons (quod boni fontis esse fertur indicium) ex opposito solis orientis oritur, ita ut æstivo solstitio roseam rutilantis auroræ faciem ex adverso salutet. Tugurio, vel, ut majori reverentia dicam, tabernaculo parvo et pulchro cooperitur et clauditur, ne undecunque sordes admittat. Ubi eum mons evomit, vallis deglutit : et in loco quo oritur, eodem quasi moritur, quin et sepelitur. Sed ne expectes signum Jonæ prophetæ, ut tribus diebus et tribus noctibus delitescat absconditus : statim ad mille passus intra claustrum monasterii, quasi de corde terræ resuscitatus progreditur, et quodammodo redivivus apparet, visui tantum et usui fratrum se offerens, ne cum aliis quam cum sanctis sors illius amodo sit futura.

GAUFRIDI ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS IV (160)

SERMO (161) IN ANNIVERSARIO OBITUS S. BERNARDI.

1. Quam dulcis hodie, dilectissimi filii, paterna debet esse memoria quam amabilis, quam acceptabilis, quam jucunda, quam celebris ! Cum enim sit pretiosa in conspectu Domini mors servi ejus ; nullatenus **1310** est negligenda mortalibus, nec sepelienda tanti viri memoria negligentiae tumulo, nec oblivionis est tumulanda sepulcro. Amplectendum in omnibus, et per omnia nomen sanctum, magnifica ejus opera audientibus, verba legentibus, considerantibus fructum. Nec decet illos corporeum ejus obitum oblivisci, qui ipsius vitam noverunt spiritualem ; quam devota Deo, quam pura sibi, quam fuerit utilis et fructuosa quamplurimis. Verumtamen dulcior satis, et longe eis debet esse jucundior hodierna memoria, qui inserti in illius tam bonæ olive pinguedine, etiam nunc ab ipsa sancta radice portantur. Super omnes autem dulcissima ejus et omnimodis debet esse devota, qui memoriam abundantiae suavitatis, quam aliquando gustaverunt, et ruminant, et eructant, dum recolunt et referunt aliis, quæ de illo Dei homine viderunt, et audierunt, et manus illorum forte contrectaverunt. Ejusmodi enim secum loquuntur, et de iis pronuntiant universi quod, de beato Elia quidam Sapiens aiebat : *Beati sunt qui te viderunt, et in amicitia tua demorati sunt* (*Eccle. XLVIII, 14*). Cæterum, in omni veterum jucunditate captanda nobis utilitas, et quærendus in omnibus devotionis affectus, salutis fructus, ædificationis effectus. Paupertas siquidem nostra refici magis eget,

quam delectari : et si non desipit, escas potius quam delicias quærit.

2. Et sane utrasque in hac sancta et fructuosa arbore, si pie quærimus, invenimus. Hoc enim lignum primo quidem plantatum secus decursus aquarum, fructum suum dedit in tempore suo. Sed jam nunc, ut alibi transplantatum est secus aquas, nec aliquem desinit facere fructum. Vivunt adhuc in nobis exempla conversationis ejus, et frequentantur eloquia oris ejus, orationum ejus suffragia sacra non desinunt. Legimus de filiis Israel, quod *servierunt Domino cunctis diebus Josue, et seniorum, qui noverant omnia opera Domini quæ fecerat in Israel* (*Josue XXIV 31*). Utinam longo vivat tempore hujus beati Patris generatio, quam præsentialiter per Evangelium genuit ipse, et sæpius parturivit ! Utinam ejus vestigia sic sequatur, ne (quod absit !) adversus eam secutura posteritas causas habeat querelarum, quod declinantes cito a via vitæ, quæ ostensa est eis, nec ipsi intraverint nec permiserint nos deinceps introire sequaces ! Hoc enim erat, quod a vobis assumendus, studiosè monebat. Et nunc quoque, ni fallor, imo qui non fallor, paterna desiderat charitate, ut, secundum illud Apostoli, *quemadmodum accepistis ab eo quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo per omnia, sic et ambuletis, ut abundetis magis* (*I Thess. IV, 1*). Nimirum sollicitus erat propter illud forsitan Moysi sancti terribile verbum quod legerat, ne forte dicendum aliquibus videretur : *Adhuc vivente*

(160) De eo vide in observat ad lib. III Vitæ S. Bernardi.

(161) Habitus anno 1163, uti colligitur ex num. 5.